

Bilim-İman İlişkisi ve İnsanlığın Geleceği, Said Nursi'nin Görüşleri Işığında

Din ve bilim, insanlığın tarihsel oluşum ve evrelerinde insan üzerinde en etkin rol oynayan, bizzat kendi varlığı hakkındaki inancın kadar gerçek iki realitedir. Dinamik bir karakter taşıyan ve sürekli gelişen bilim ve onun ürün veren yönünü oluşturan teknolojinin, artık insanın hayatında, dünya görüşünde ve yaşam tarzında vazgeçilmez bir yere sahip olduğu aşikârdır. Dinin de bir bütün olarak değer üretmek başta olmak üzere, nihai açıklamalar ve anlamlandırılmalar konusunda insanın geçmihten geleceğe uzanan varoluşta, hiç bir zaman yalnız bırakılmayacağı son iki yüzyıldaki yaşanan deneyimlerden sonra daha iyi anlaşılabilir görülmektedir. O halde insanın bu iki gerçekten birini tercih etme hakkı yoktur. O her ikisine de muhtaçtır. Onlardan birinin diğerine tercih edilmesi veya ihmal edilmesi beraberinde çok büyük sorunlar doğuracaktır. [Bediüzzaman Said Nursî](#) bu gerçeği

“İlimsiz din topal, dinsiz ilim kördür”[1]

sözü ile özetlemektedir. Aslında bilimi dinden veya sanat ve ahlak dinden ayırmak, insanın kişiliğini parçalamakla aynı anlama gelmektedir. Çünkü din, bilim, ahlak ve sanat insan fıtratının oluşturan temel fenomenlerdir. Bunlar insanın varlığında birlikte yaşanır veya arka arkaya akıp gider. Sağlam bir kişiliğe; dolayısıyla sağlam bir cemiyet yapısına sahip olabilmek için bunların arasına sunî duvarlar örülmemelidir. Aksi halde insanın pozivist/materyalist dünya görüşlerinin hâkim olduğu toplumlarda aşıkça görüldüğü gibi, kişilikler parçalanır ve yaratılmayan varlıklar arasında müstesna bir konuma yükseltilmiş olan insanın sıradan basit bir evren konumuna düşer.

Bu iki temel realitenin (**bilim ve dini inançlar**) insanın var olduğu her yer ve zamanda çoğu kez birbiriyle uyumlu olduğu, bazen de karşı karşıya getirildiği bilinmektedir. İnsanın böylesine kendine yakın olan iki konuda olumlu veya olumsuz şeyler söylememesi düşünülemezdi. Ne var ki bu konudaki düşünceler ve tartışmalar, sıradan basit tartışmalar olmakla kalmamış; ulusların ve uygarlıkların hayatında olumlu veya olumsuz yeni yönelimler kazanmalarına neden olmuştur. İnsanın gereksinimlerini karşılayabilmesi ilimde göstereceği başarıya bağlıdır. Bu durum, ilim ile dini zihniyetin birbirine karşı alacağı tavır ile doğrudan ilişkilidir. Tarih boyunca aklın etkin bir şekilde kullanılması gereken sahalarda, batıl veya tahrif edilmiş dini inançların hâkim kılınması çevrelerde, mutlaka din ile bilim çatışması halinde olmuştur. Bu konuda en kötü deneyim ortaçağ Hristiyan dünyasında yaşanmıştır. XVI. yüzyıldan itibaren bilgi felsefesindeki değişim ile birlikte Avrupa'da din-bilim ilişkisi çatışmacı bir süreç girmiştir. XVIII. yüzyıldan itibaren de bilim taraftarları her geçen gün güçlenmiştir. Netice itibarıyla din -tabiri caizse- kiliseye ya da vicdanlara hapsedilmiştir. Bilim adamları orta çağlarda kilisenin bilim çevrelerine uyguladığı baskı ve inkencelerin yeniden horlatılmaması için bütün teori ve görüşlerini dinden uzak bir anlayışta gerçekleştirdiler.

Tenkitçi düşüncenin büyük mesafe aldığı bir dönemde zuhur eden İslam ile bilim arasında, uzun süre ciddi anlamda bir çatışma söz konusu olmadı. Ancak sonraki dönemlerde yaşanan bazı sosyal ve siyasal olaylar, çevre kültürlerin etkisi gibi nedenlerle bilimsel gelişmelerde olması gereken düzeye

---

ula?lamad?. Son devrin seçkin İslam âlimlerinden Said Nursî modern çağda Avrupa'da gerçekleştirilen tek yönlü/maddi uygarlı?ın do?urdu?u s?k?nt?lar?n doruk noktaya ula?t??? dönemde ya?ad?. Ya?anan s?k?nt?lar?n dalga dalga İslam toplumlar?n? da sard???n? gören Said Nursî, çözüm yolu olarak **Kur'an'ın mutlaka dünya kamuoyuna takdim edilmesi gerekti?ini** hayk?rd?. O yazd??? eserlerde sahih vahiy bilgisi ile sarik akl?n ve bilimin asla çat??mayaca??n? ispat etmeye çal??t?. Biz bu tebli?imizde öncelikle bilim ile dinin birbirinden ayr?lmas?n?n hatta birbirine dü?man gibi telakki edilmesinin do?urdu?u neticeleri inceleyece?iz. Daha sonra bu dü?manl???n yapay oldu?unu özellikle İslam dini aç?s?ndan konuya bak?ld???nda din ile bilimin et ile kemik kadar birbirine muhtaç oldu?unu, insana uygun bir uygarlı?ın din ile bilimin uzla?? içerisinde oldu?u zamanlarda gerçekleştirilebildi?ini göstermeye çal??aca?ız. Bunu daha çok [Bediüzzaman Said Nursî](#)'nin bu konudaki görü? ve dü?ünceleriyle de?erlendirece?iz. Fakat tarihsel arka plân?n konumuzla alakalı yönlerini gözden geçirdikten sonra konuya girmemizin daha isabetli olaca??na inan?yoruz.

Din-Bilim İlişkisinin Tarihsel Arka Plan?

İnsanl???n kadim dönemlerinde Hint, Çin, Mısır ve Yahudi toplumlar?nda genel anlamda din-bilim çat??mas?ndan bahsetmek mümkün de?ildir. O dönemlerde söz konusu toplumlarda ilim ile dü?ünce, mitoloji ve din kaynaklıdır. Bilimsel denilebilecek unsurlar, din ve mitolojilerden ayr? olarak de?erlendirilmemiştir. Çünkü o dönemlerde bir paradigma olu?turacak düzeyde evren ile ilgili bilgiler mevcut de?ildir. Bu durumun do?al sonucu olarak tenkitçi dü?ünce henüz uyanmamıştır.[2] Bu sebeple mezkûr toplumlar?n din anlay??larıyla ak?l aras?nda bir çekişmeden bahsetmek mümkün de?ildir.

Do?an?n ve olgular?n rasyonel ve ele?tirel bir dü?ünce ile ara?tır?lmaya ba?land??? devrin Antik-Yunan çağ? oldu?u sav? genel kabul gören bir görü?tür. Bu dönemde kar??k ve hedefsiz gibi görülen evrenin içinde belirli bir nizam, gaye ve hikmetin var oldu?u dü?üncesi ve bunu düzenleyen evrensel bir ilke veya gücün varlı?ın? kanıtlama çabaları ciddi boyutlara ula?mıştır.[3] Böyle olmas?na rağmen o dönemde de din bugünkü anlamda ilim ile yani insanl???n elde etti?i tüm pozitif ilimlerle mücadele halinde olmamıştır.[4]

Din ile ilimin kar??lıklı duru?ları ve ilişkileri aç?s?ndan üzerinde en çok ele?tiri yapılan dönemin Batı ortaça?? oldu?u bilinmektedir. Yaklaşık on beş asır gibi uzun bir döneme inhisar eden bu dönem, gerek deneysel ilimler, gerekse özgür dü?ünme yönünden çok kısırdır.[5] Bir devrin kültür yap?s? o devrin din anlay??? ile yak?n alakalıdır. Batıda ortaça? kültürü, dünya-âhiret dengesini kuramamıştır.[6] Hıristiyan otoriteleri, hayat?n tamamına hâkim olmak istemilerdir. Fakat böyle olunca iradenin ve kalbin ihtiyac?n? kar??ılamak?n yanında zekân?n ihtiyaçlarına da yanıt vermek zorunda kalmışlar, bunun için de o dönemin zekâs? sayılan ve aç?klık, mantık ve ahengin temsilcisi olan Yunan ilmi ve felsefesine sığınmışlardır. Böyle olunca Hıristiyanlık, kendisini Yunan felsefesine borçlu oldu?u bir şekilde bürüyerek zekân?n ihtiyaçlarına yanıt vermeye çalmıştır.[7] Fakat felsefeye ve dü?ünce hayatına dini akideleri desteklediği oranda müsaade edilmiştir. Orta çağ boyunca eğitim-öretim kilise okullarına bağılı, dünyadan elini çekmi? rahiplerin ve münzevilerin do?rudan ruhani nesiller yetiştirmesine inhisar etmiştir. İlimde metot, neticesiz kıyas ve skolastik münakaşalar şeklinde olmu?, bunun için okuma-yazmaya önem verilmezken, dinlemek ve ezberlemek teşvik edilmiştir.[8] Tevrat'taki tekvin kıssasından varılan sonuca göre zaten yaratılışın?n bininci yılında dünyanın sonu gelecekti. Bunun için kilisenin inanç ve dü?üncelerine hizmet etmeyen her türlü felsefi ve ilmi çabalara kar?? gelindi. O zaman dünya ile ilgili ilimler adeta putperestlikle bir sayıldı.[9]

Bu zihniyetin do?al sonucu olarak, hem ilahiyat sahas?nda hem de kozmogoni ile ilgili pek çok konuda ak?l ile uzla?t?r?lmas? mümkün olmayan pek çok dogma kabul edilmi?tir. Aslı suç, insan?n kendisini ?sa ile aynile?tirmesi halinde asli suçtan kurtulaca??na inanma ve teslis inanc? gibi dogmalar as?l olmak üzere daha pek çok dogmatik inançlar ihdas edilmi?tir. Mesela Kilise ?sa'n?n vekili say?lm??t?r. ?sa'y? Tanr? saymakla kiliseyi temsil edenler, kendilerini yeryüzünde her ?eye kadir Tanr?'n?n hatadan korunmu? vekilleri saym??lard?r. Bu geli?meler sonucunda kiliseyi temsil eden ki?ilerden birço?unun ermi?li?ine ve bunlar?n tabiat kanunlar?n? de?i?tirebilece?ine inan?ld?. Bu dü?ünce beraberinde varl?klar aras?ndaki sebeplilik dü?üncesinden uzakla?maya yol açm??,[10] deney ve gözleme yönelik çabalar sürekli engellenmi?, insan akl? ne zaman evrende bir ?eyi anlamaya yönelse veya gözler onu tetkik etmeye kalksa hemen önüne Tevrat ve ?ncil konmu?tur. Gerçek imandan sapma endi?esinden dolayı akla yönelik her konunun ancak kilise babalar?ndan ö?renilebilece?i ileri sürülmü?tür. Kurtulu?un dü?ünceyi terk etmek ve teslim olmakla mümkün olaca?? mukaddes kitab?n, insanl???n ula?abilece?i bütün bilgileri kapsad???, ak?ldan kaynaklanan bilgilerin gururlanma vesilesi oldu?u, vaktiyle Allah'?n yaratt??? ve idare etti?i ?eylerin seyrine kar??man?n ?eytani bir davran?? olaca?? iddia edilmi?tir. ?nsan vücudunun Ruh'u'l-Kudus'ün tap?na?? oldu?u, dolay?s?yla te?rih edilemeyece?i dü?üncesi de t?p ilminin geri kamas?na neden olmu?tur.[11]

Bütün bu dü?ünce ve inançlar, yaln?z do?ay? seyretmekle yetinmeyen aktif bir ilim dü?üncesini ve insan?n tabiatta olmayan? elde etme inanç ve gayretini kar?? konmaz bir ?ekilde engelleme?tir. Ak?l ile iman birbiriyle ba?lant?s?z, ço?u konuda birbirine dü?man hale getirildikten sonra, kilisenin onaylad??? inançlar ve bu inançlar çerçevesinde olu?turulmu? dünya görü?ü akl?n ve bilimin önüne geçirilmi?tir.[12] Elbette do?al olarak bu dü?ünce ve inançlar?n hâkim oldu?u bir toplumda din ile bilim çat???r ve her iki taraf?n savunucular? olu?ur. Nitekim böyle olmu?, önce kilisenin uygulamalar?na içten içe kar?? ç?kan ve dini hayatta gönül dindarl???n? savunan mistik dü?ünürler ortaya ç?km??, XVI. as?rdan itibaren de hümanist hareketlerle birlikte kilisenin temsil etti?i dini zihniyete kar?? ç?kan, özgür dü?ünce ve bilimi savunan kesimler olu?mu?tur. Kilise babalar?n?n otoritelerini kaybetmemek için muhalifleri susturmak maksad?yla kurduklar? engizisyon mahkemeleri ve bu mahkemelerde al?nan kararlarla binlerce insan?n yak?larak cezaland?r?lmas?[13] bilim-din çat??mas?n? doruk noktaya ula?t?rm??t?r. Fakat bu çat??mada hep bilim taraftarlar? kazanm?? ancak onlar da kiliseden intikam al?rcas?na dini bilimden uzakla?t?rm??lard?r. Böyle bir bilgi felsefesiyle kurulan Modern Bat? medeniyeti maneviyattan yoksun tek yönlü bir medeniyet ?eklinde tezahür etmi?tir.

Ümmi denilebilecek bir toplum içinde do?mu? olan ?slamiyet, günün ilimlerine temas etti?i gibi o gün hiç kimsenin dü?ünemeyece?i fikirlere de temas ederek insan akl?n? uyandırm??, dü?ünce için yeni ufuklar açm??t?r. Kur'an'?n okunup yaz?lmas? ve anla??lmas? için Arapça ba?ta olmak üzere di?er dilleri ve dinleri ara?t?rmak, Allah-âlem, Allah-insan ili?kisi hakk?nda bilgi edinme ihtiyac? ortaya ç?km??t?r. Bu durum tefsir, hadis, f?k?h ve kelam gibi dini ilimlerin yan? s?ra hikâye, k?ssa, siyer, me?azi, felsefe gibi ilimlerin do?mas?na neden olmu?tur. Öbür taraftan insanl???n bilim ad?na ortaya koydu?u ancak ortaça? Avrupa's?nda skloastik dü?üncenin üzerini kapatt??? bilgiler yeniden gün yüzüne ç?kar?l?rken bir taraftan da Kur'an'?n te?vikiyle fizik, kimya, matematik, astronomi gibi do?a ilimlerinde önemli geli?meler sa?lanm??t?r. Bu alanlarda yeti?mi? ilim adamlar? ve onlar?n eserleri bunun en bariz delilleridir.[14]

Ortaça? ?slam dünyas?n?n bugünkü bilimler aç?s?ndan arz etti?i önemi en ciddi ?ekilde inceleyen bilim adamlar?ndan biri olan **Frans?z F. Rosenthal**'a göre ?slam'da oldu?u ölçüde hiç bir inanç sisteminde din-bilim kayna?mas? ayrılmaz bir ?ekilde gerçekle?memi?tir.[15] Din-bilim ili?kisi konusunda

---

çatışmacı görüşü savunan ünlü bilim tarihçisi **J.V. Draper** bile Hıristiyan Batı dünyasında XIX. yüzyılın sonlarında bilim-din kavgasına neden olan konuların, İslam âleminde daha XI. yüzyılda tartışılmıyordu ve bu konuların hiç bir çatışmaya ve kavgaya neden olmadığını söyler.[16] **Beyrunî** (ö. 440/1048)'nin Müslümanların dünyadaki bazı din veya bilim adamlarının kendi sahalarıyla ilgili konulara destekleyebilmek için nasıl zorlama tefsirlere gittiklerinden şikâyetçi olması, İslam'ın IV. asrında bilimdeki objektifliğin ve bilimsel düşüncenin hangi aşamada olduğunu gösteren en iyi örneklerden biridir.[17]

İslam âleminde kurulan bilim-din ilişkisindeki bu denge XI. yüzyıldan itibaren bozulmaya başlamıştır. Bazen akıl dinin sahasına müdahale etmiş, bazen de bilimin sahasına giren konulara **dini/metafizik** izahlar getirilmiştir. Batıda Rönesans'la birlikte deneysel ilimlerde büyük gelişmeler olurken, medreseler gerekli atılımları yapamamış, kendi bünyesinde gerekli yenilikleri gerçekleştirememiştir. Medrese programına birçok yeni ilim girmesi gerekirken bu yapılamamıştır. Bu dönemin temel özelliği olarak önceki eserlerin derin ve hayretçiliği ön plana çıkarılmamıştır. Böyle olunca belli metinlerin etrafında dönüp dolaşılmış, güncel problemlerden sürekli uzak kalmıştır. Bu beraberinde taklitçiliği getirmiştir.[18] Hıristiyan Batı âleminin, seküler bir anlayışla doğa ilimlerinde önemli bir aşamaya ulaştığı dönemde İslam kültür ve medeniyetini temsil eden Osmanlı toplumu bilimsel ve kültürel canlılığını yitirmiş, medreselerde artık fen bilimleri ve felsefe okutulmaz oldu.[19] Fakat askeri sahadaki başarılar devam ettiği için bilimsel çabalarındaki ihmalin sonuçları hızlı bir şekilde ortaya çıkmamış; ancak XVII. yüzyıldan itibaren askeri sahadaki yenilgiler bu durumu açığa gözler önüne sermeye başlamıştır. Bunun sonucu Batıya karşı her yönüyle ilgi duyulmaya başlandı. Batı ile çeşitli vesilelerle kurulan münasebetlerde üstünlüğün bilim ve teknolojiye geldiği kanaati hâsıl olunca, kültürel münasebetler artarak devam etti.[20] İlk dönem Osmanlı aydınlarından bazıları, Avrupalıların çeşitli ilimlerle ilgili bilgi ve düşüncelerinden ziyade bu ilimlerin pratik neticelerine yönelmeleri bilim ve teknoloji sahasında Batı ile aralarındaki mesafenin iyice açılmasına sebep oldu.[21] Diğer taraftan XIX. yüzyılda Batılı entellektüel çevrelerde öhret bulan **materyalist/pozitivist** akımlar, Osmanlı aydınlarının etki altına almayı başardılar. Söz konusu aydınlar, askeri ve teknik eğitimde olmak üzere edebiyat sanat ve düşüncede batılılaşmanın gereği hususunda fazla tereddüt göstermedikleri gibi, dinin (İslam'ın) terakkiye mani olduğunu iddia etmeye başladılar. Böylece din-bilim çatışması Osmanlı toplumunda da hararetli bir şekilde tartışılmaya başlandı.

İslam dünyasında bu olumsuz durumun giderilmesi için, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tekrar canlılık kazandırmaya çalışılmıştır. Hindistan ve Pakistan'da Seyyid Ahmed Han, Muhammed İkbâl, Mısır'da Muhammed Abdüh ve öğrencileri, Türkiye'de **Bediüzzaman Said Nursî**, Namık Kemal ve **M. Akif** gibi mütefekkirlerin öncülüğünü yaptıkları süreçte pek çok düşünür **din-bilim ilişkisindeki dengesizliğin giderilmesi için çaba sarf etmişlerdir**. [22] Günümüzde bu problem, kimi Müslüman aydınlar tarafından **bilginin İslâmileştirilmesi** kavramıyla tartışılırken kimi aydınlar da öncelikle İslam Dini ile bilimin uyum içerisinde olduğunu dünya kamuoyuna gösterilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.[23]

Said Nursî'nin Seküler Bilim Anlayışıyla Kurgulanmış Batı Medeniyetine Eleştirisi

Düşünce tarihindeki önemli kırılma noktalarının bilgi felsefesindeki değişimlerle paralellik gösterdiğini söyleyebiliriz. Epistemolojideki değişimler, kısaca sürede kendisini felsefe, kozmoloji, sosyoloji, psikoloji vb bilimlerde hissettirmekte, zamanla bu ilimlerdeki değişimler sosyal hayata

---

ta?nmaktadır. Rönesans hareketi ile yeni bir forma giren Bat? medeniyeti, bilgi felsefesindeki de?i?imle ortaya ç?km?? ve bugüne kadar insanl???n hayat?na derinlemesine nüfuz etmi? ve en büyük etkiyi yapm?? olan bir uygarl?kt?r. O, bütün insanl?k için kendi hayat telakkisi do?rultusunda evrensel oldu?unu iddia etti?i de?erler ve normlar üretmi?tir. Fakat bu de?erler ve normlar özellikle dini inançlardan dine dayal? ahlakî ölçülerden uzak tutulmaya çal???lm??t?r.

XI. yüzy?l ile XIII. yüzy?l aras?nda baz? Arapça eserlerin Latinceye çevrilmesi, köklü bir entelektüel de?i?ikli?e yol açm??, ortaya ç?kan süreçle rasyonalizm, Augustinyen ilahiyat?n?n yerini alm??; gittikçe bask?s?n? artt?ran rasyonalist çevre, H?ristiyanl???n marifet ve metafizik boyutunu günden güne bo?arak basit murakabeye dayanan tümdengelimci bilim ve tabiat görüşünü bir kenara itmi?tir. Özellikle ?bn Rû'd'ün rasyonalist felsefesi, Bat?'da yayg?nla?t?kça deist/rasyonalistik teoloji, metafizi?in yerini alm??, izleyen dönemde de hayat seküler bir yapılanmaya do?ru yönelmi?tir.[24] Böylece, sembolik, murakabeci tabiat anlay??? ortadan kalkm?? ve yerini büyük ölçüde rasyonalistik ve ampirik görü?e b?rakm??t?r.

Bilgi felsefesindeki bu de?i?im k?sa sürede tabiatta i?leyen Allah'?n yasalar?n?n ke?fedilmesini sa?lam??t?r. Tabiatta i?leyen yasalar?n ke?fi beraberinde teknolojik icatlar?n ve ke?iflerin önünü açm??t?r. Buharlı? gemilerin ve pek çok mekanik alet ve edavat?n icad? ile Bat?l?lar dünyanın her bölgesine giderek pek çok yeri sömürgele?tirmi?lerdir. Sömürgele?tirilen bölgelerin ço?u Müslümanlara ait co?rafyalard?r. Bat?l?lar sömürge bölgelerinde hâkimiyetlerini uzun süre sürdürebilmek için Müslümanlar?n ahlaki ve manevi de?erlerini yok etme ad?na çok çe?itli planlar yapm??lar ve bunlar? uygulam??lard?r.

Bu gerçeklerin fark?nda olan Said Nursî böyle bir medeniyet anlay???na kar?? isyan ederek ?öyle hayk?r?yor:

“E?er medeniyet böyle haysiyet k?r?c? tecavüzlere ve nifak verici iftiralara ve insafs?zcas?na intikam fikirlerine ve ?eytancas?na mugalâtalara ve diyanette lâübâlicesine hareketlere müsait bir zemin ise, herkes ?ahit olsun ki, o saadet-saray-? medeniyet tesmiye olunan böyle mahall-i a?râza bedel, vilâyat-? ?arkiyenin, hürriyet-i mutlakan?n meydan? olan yüksek da?lar?ndaki bedeviyet ve vah?et çad?rlar?n? tercih ediyorum. Zira bu mim'siz (a?a?l?k) medeniyette görmedi?im hürriyet-i fikir ve serbesti-i kelâm ve hüsn-ü niyet ve selâmet-i kalp, ?arkî Anadolu'nun da?lar?nda tam mânâs?yla hükümfermad?r.”[25]

“Medeniyetten istifam, sizi dü?ündürecek. Evet, böyle istibdat ve sefahete ve zilletle memzuç medeniyete, bedeviyeti tercih ediyorum. Bu medeniyet, e?has? fakir ve sefih ve ahlaks?z eder. Fakat hakikî medeniyet, nev-i insan?n terakki ve tekemmülüne ve mahiyet-i nev'yesinin kuvveden fiile ç?kmas?na hizmet etti?inden, bu nokta-i nazardan medeniyeti istemek, insaniyeti istemektir.”[26]

Uluslararası kurumlar?n adeta sanayile?mi? zengin ülkelerin ç?karlar?n? koruma konumuna getirilmesi, dolay?s?yla gelir da?l?m?ndaki adaletsizlikler, her geçen gün zenginlerin servetlerine daha çok servet katmalar?, fakirlerin de daha çok fakirle?mesi, baz? Afrika ve uzak do?u ülkelerinde milyonlarca insan?n çok kötü ?artlarda hayat?n? sürdürmesi hatta bir k?sm?n?n açl?ktan ölmesi, çevre kirlili?inin hat safhaya ulaşmas?, ya?ad???m?z arz küresinde ekolojik dengenin bozulma sürecine girmesi, aile müessesesi gibi insanl?k için aksi asla dü?ünülemeyecek de?erlerin cinsel özgürlük ad?na feda edilmesi, pek çok ülkede

---

ekonomik ç?karlar nedeniyle bilinçli olarak toplumsal problemlerin körüklenmesi ve bunun sonucu ?iddetin ve terör olaylar?n?n artması gibi pek çok problemin artarak devam ediyor olması, [Bediüzzaman Said Nursî](#)'nin feryad?n?n haklı ç?karmaktadır. **Tabi ki bütün bu olumsuzluklar?n gerisinde vahiy bilgisinden uzak sadece ak?l ve deney bilgisini esas alan bir bilgi felsefesiyle kurgulanan dünya görü?ü vardır.**

Said Nursî'ye Göre Din Kar??t? Bat? Medeniyetinin Gelece?i

Tarihi bilgiler ve arkeolojik ara?t?rmalar, insan?n tarih sahnesine ç?k??ndan itibaren, bedevilikten medenili?e, göçebelikten yerle?ik hayata kadar kat ettiği her a?amada sürekli olarak, iyili?i ve mutlulu?u gerçekle?tirebilen, kötülükleri ve mutsuzluklar? uzakla?t?rabilen yüce bir ilaha inanmak suretiyle bir din edindi?ini göstermektedir. Bu inanç, baz? toplumlarda tevhid akaidine göre gerçekle?irken, baz?lar?nda farklı varlıklara ba?lanma ve tap?nma ?eklinde gerçekle?miştir.[\[27\]](#) Her halükarda insanlar **Yüce Yarat?c?ya ve dine inanm??lard?r.** Fakat Avrupa'da Rönesans ve reform hareketleri ile ba?layan süreçte inkârcıllı?ın en uç noktası?n? temsil eden ateizm, hayli yayg?nlık kazanm??tır. Ateizm, her devirde baz? toplumlarda marjinal gruplar?n savundu?u bir dü?ünce iken, ifade etti?imiz dönemden itibaren Bat?'da as?l durumuna gelmiştir. Bu ak?m, XIX. yüzyıl?n ba?lar?ndan itibaren geni? kesimler tarafından benimsenmiş ve bu durum XX. yüzyıl?n ortalarına kadar devam etmiştir.[\[28\]](#)

Dinin insan ve toplum hayat?ndaki yeri yukarıda ifade etti?imiz gibi vazgeçilmez bir de?ere sahip iken, modern ça?da ortaya ç?kan dini özellikle de vahiy bilgisini inkâr eden sistemlerin ve bu sistemler üzerine kurulu medeniyet anlayı?ı?n?n uzun süre devam etmesi beklenemezdi. Nitekim öyle oldu XX. yüzyıl?n ortalar?ndan itibaren yeniden insanlar dine ve dini de?erlerden beslenen ahlak anlayı?ılarına yöneldiler. Bu yöneliş özellikle XXI. yüzyıl ba?lar?nda büyük ivme kazanmış durumda.

Said Nursî bu anormal durumun asla böyle devam edemeyece?ini insan?n kâinattaki ?erefli mevkiinden ve kâinat?n yaratılı?ı gayesinden hareketle öyle ifade ediyordu:

“Acaba hiç mümkün müdür ki, nev-i be?er, ?ekavetiyle bu kadar fenlerin ?ehadetini cerh edip, bu istikrâ-i tammeyi k?r?p, me?iet-i ?lâhiye'ye ve kâinat? içine alan hikmet-i ezeliyeye kar?? temerrüd edip, ?imdiye kadar ekseriyetle yapt??? gibi, o zâlimane vah?etinde ve mütemerridâne küfründe ve deh?etli tahribat?nda devam edebilsin? Ve ?slamiyet aleyhinde bu halin devam etmesi hiç mümkün müdür? Ben bütün kuvvetimle, hadsiz lisan?m olsa, o hadsiz lisanlarla kasem ederim ki, âlemi bu nizam-? ekmel ile, bu kâinat? zerreden seyyarata kadar, sinek kanad?ndan semavat kandillerine kadar nihayet bir hikmet-i intizam ile halkeden Hakîm-i Zülcelâl'e ve Sâni-i Zülcemâl'e o hadsiz lisanlarla kasem ediyoruz ki, be?er hiçbir cihetle bütün enva-i kâinata muhalif olarak ve küçük karde?leri olan sair tâifelere z?t olarak kâinattaki nizama, küllî ?erleriyle muhalefet edip nev-i be?erde ?errin hayra galebesine binler senede sebep olan o zakkumlar? yiyip hazmetmesi mümkün de?il.”[\[29\]](#)

Said Nursî dünyaya hâkim olan Bat? medeniyetini, Allah Teala'n?n mükemmel bir ?ekilde yaratt??? kainat saray?nda girmi?, en berbat, en peri?an ve en zararlı ve önemsiz bir h?rs?za benzetmekte ve ancak bir h?rs?z?n h?rs?zlik için girdi?i evde ne kadar durabiliyorsa imans?zlik üzere kurulmuş Bat? medeniyetinin ömrünün de o kadar kısa olacağına inanmaktadır:

“Bunun imkân? ancak ve ancak bu farz-? muhal ile olabilir ki, be?er bu âleme emanet-i kübrâ

---

mertebesinde ve halife-i rûy-i zemin makam?nda sair envâ-? kâinata büyük ve mükerrem bir karde? oldu?u halde en edna, en berbat, en peri?an, en muz?r ve ehemmiyetsiz, h?rs?zcas?na ve dolay?s?yla bu kâinat içine girmi?, kar??t?rm??.” “Bu farz-? muhal, hiçbir cihetle kabul olunamaz. Bu hakikat için, elbette bu yar?m burhan?m?z netice veriyor ki, âhirette cennet ve cehennem zarurî vücutlar? gibi hay?r ve hak din istikbalde mutlak galebe edecektir. Tâ ki, nev-i be?erde dahi sair nevilere gibi hay?r ve fazilet galib-i mutlak olacak. Tâ be?er de sair kâinattaki karde?lerine müsâvi olabilsin ve s?rr-? hikmet-i ezeliye nev-i be?erde dahi "takarrur etti" denilebilsin. Elhas?l: Madem mezkûr kat'i hakikatlarla bu kâinata en müntehap netice ve Hal?k'?n nazar?nda en ehemmiyetli mahlûk be?erdir. Elbette ve elbette ve hayat-? bakiyede cennet ve cehennemi, bilbedahe, be?erdeki ?imdiye kadar zâlimane vaziyetler cehennem vücutunu; ve f?trat?ndaki küllî istidâdat-? kemaliyesi ve kâinat? alâkadar eden hakaik-i imaniyesi, cenneti bedahetle istilzam etti?i gibi, her halde iki harb-i umumî ile etti?i ve kâinat? a?latt?ran cinayetleri ve yuttu?u zakkum ?erleri hazmetmedi?i için kustu?u ve zeminin bütün yüzünü pislendirdi?i vaziyetiyle, be?eriyeti en berbat bir dereceye dü?ürüp bin senelik terakkiyat?n? zir ü zeber etmek cinayetini be?er hazmetmeyecek. Her halde çabuk ba??nda bir k?yamet kopmazsa, hakaik-i ?slamiye be?eri esfel-i safilîn derece-i sukutundan kurtarmaya ve rûy-i zemini temizlemeye ve sulh-u umumiye temin etmeye vesile olmas?n? Rahman-? Rahîm'in rahmetinden niyaz ediyoruz ve ümit ediyoruz ve bekliyoruz.”[\[30\]](#)

Bu ba?lamda Said Nursî'nin ?u me?hur sözünü de hat?rlamal?y?z:

“Avrupa bir ?slam devletine, Osmanl? Devleti de bir Avrupa devletine hâmilelerdir. Bir gün gelip do?uracaklard?r.”[\[31\]](#)

[Bediüzzaman](#) bu sözünü Me?rutiyet'ten önce söylemi?ti. Nitekim söyledikleri k?sa bir zaman sonra tahakkuk etmeye ba?lad?. Me?rutiyet devrinde, ?eâir-i ?slamiye'ye muhâlif pek çok ecnebi âdeti taklit edilmeye ba?lanm?? ve gittikçe ço?alm?? ve yerle?mi?tir. Öbür taraftan Avrupa'da her geçen gün artan oranda Kur'an'a ve ?slamiyet'e kar?? gösterilen hüsn-ü alâka fevc fevc ?slamiyet'i kabul etmek gibi hâdiseler, o ihbar? tamam?yla tasdik etmektedir.

Alex Carrel'e göre Bat? uygarl??? insan f?trat?na ayk?r? bir ?ekilde kurulmu?tur. Böyle olunca onun uzun süre hâkimiyetini sürdürmesi ilahi irade ile ba?da?maz. Said Nursî ise bu gerçe?i ?öyle ifade ediyor:

“Çirkinlik, çirkinlik için kâinata girmemi?; belki güzelli?in bir hakikati çok hakikatlere ink?lâp etmek için, çirkinlik bir vâhid-i k?yasî olarak hilka girmi?. ?er, hattâ ?eytan dahi, be?erin hadsiz terakkiyat?na müsabaka ile vesile olmak için be?ere musallat edilmi?. Bunlar gibi, cüz'î ?erler, çirkinlikler, küllî güzelliklere, hay?rlara vesile olmak için kâinata halkedilmi?. ??te, kâinata hakikî maksat ve netice-i hilka, istikra-i tâmm ile ispat ediyor ki, hay?r, güzellik ve tekemmül esas?r ve hakikî maksut onlard?r. Elbette be?er, bu kadar zulmî küfriyatlarla zemin yüzünü mülevves ve peri?an ettikleri halde, cezas?n? görmeden ve kâinattaki maksud-u hakikîye mazhar olmadan dünyay? b?rak?p yoklu?a kaçamayacak, belki cehennem hapsine girecektir.”[\[32\]](#)

Bilimin Kitab-? Mukaddes/Tevrat ve ?ncil ile Uzla?mas? Mümkün müdür?

Rönesans'la ba?lay?p ayd?nlanma felsefesi ile kendi mant??? içinde evrenin izah? konusunda belli

---

derecede olgunluğa erişen modernizmin bilgi felsefesinde din-bilim ilişkisi konusunda “çatışmacı”, “ayrışmacı” görüşler olmak üzere iki temel yaklaşıma ortaya çıkmıştır. Pozitivizm, evrimci ve felsefi natüralizm gibi isimlerle de bilinen, çatışmacı görüşü savunanlara göre bilim ile din arasında tam bir çatışma, çelişki veya zıtlık söz konusudur. Bunlar aynı alanlarda egemenlik için rekabet ve savaş halindedirler. Bu savaşta bilim haklı ve doğru, din haksız ve yanlış. Din bilime haksız ve gereksiz sorunlar çıkarmaktadır. Bilim aklı, aydınlık deneysel araştırmalar, özgür düşüncüyü, gerçek değerleri temsil ederken; din kör inanç, karanlık, bilgisizlik, bakanlık ve hoşgörüsüzlük anlamına gelmektedir. R. Descartes (1596–1650)’in düalist düşünceleriyle tartışılmaya başlanan ve son dönemlerde neo-ortodoksi, eksizistansiyalizm, neo-pozitivizm gibi bazı teolojik ve felsefi akımlarca savunulan ayrışmacı (kompartmanist) görüşüne göre ise, din ile bilimin arasında tam bir farklılık ve bölünme söz konusudur. Bu iki insani fenomenin yöntemleri, alanları ve amaçları birbirinden tamamen farklıdır. Aralarında bu kadar farklılık olan bu iki etkinliğin bir çatışmaya girmesi düşünülemez.^[33] Fakat bu düşüncüyü savunanlara göre ilim ile din veya dini inançlara dayalı bilgiler asla birbirine karşıtlımlamalıdır. Aksi durum bilimsellikten uzaklaşma anlamına gelmektedir. Modern çağ Avrupası’nda bu ikinci görüş daha çok taraftar bulmuş ve bu anlayış hayata aktarılmıştır. Her hangi bilimsel bir gerçeklik açık bir şekilde iman güçlendirecek mesajlar çıkarılmıyorsa bile bu tür konulara girmek bilimsellikten uzaklaşma olarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım bilim adamları tarafından eylem ve olaylara hikmet boyutu ile de bakılabileceği seçeneğini kaldırmış sadece eylem ve olaylar yakın sebepleri itibarıyla değerlendirilmiştir. Sonuçta bu anlayış ile modern çağda ateist fikirleri yaygınlik kazanmıştır.

Bu duruma gelinmesinde kilise destekli skolastik felsefenin nedensel yorumlarla gay/dini-amaçsal yorumları birbirine karşıtlıdır, bilimsel gerçeklerle asla izah edilemeyecek birtakım konular gay yorum olarak dayatması etkisini unutmamak gerekir. Amaçsal yorum ile nedensel yorum sahaları farklıdır. Bir olay hakkında amaçsal tefsir yapılması, ona bir gaye belirlemektir. Nedensel/mekanik yorumda ise olayla ilgili bir sebep sunulmaktadır. Mekanik yorum, görünenden hareketle yapılan yorumdur. Bu, tabiat kanunu ile yapılan yorumdur. Daha önce bir adam gördüğümüzde niçin çıkmış sorarız. Bu durumda iki farklı cevap vardır. Bu cevapların her ikisi de aslında makuldür. Bir kimse, daha önce tırmanan birini gördüğünde, daha önce tepesine çıkıp manzarayı seyretmek istediği için tırmandıysa söyleyebilir. Bu **amaçsal yorum**dur. Bir biyolog ise, o kişiyi gördüğünde yediği gıdalarla elde ettiği enerji neticesinde, kasların kasıp gevşeterek ayaklarını hareket ettirdiğini ve böylece daha önce tırmanmakta olduğunu açıklayabilir. Bu ise **mekanik yorum**dur.

Amaçsal yorum ile mekanik yorum birbirine zıt değildir. Birinin diğerine uygun olmadıysa gösteren bir sebep de olmayabilir. Kişinin kasları ve ondaki enerji ile ileriye doğru tırmandıysa bilinmektedir. O kişinin manzarayı seyretmek amacıyla daha önce tırmanabileceğini söylememiz de mümkündür. Fakat nedensel yorumlarla amaçsal yorumların yapısal farklılığı göz ardı edilmemelidir. Bir noktaya kadar insanların varlıktaki gaye ve hedefleri görme kudreti vardır. Fakat bütün varlıkların amaçları insanların keşfetmesi mümkün olmadıysa gibi bu amaçların tamamının kutsal kitaplar vasıtasıyla bildirilmesi de söz konusu olamaz. Mesela, gün boyunca Güneş’in insanlara ışık vermek için var olduğunu açıklar. Hayvanlar ve bitkiler insanlara gıda sunmak, tırmaklar onun susuzluğunu gidermek içindir. Bu ve benzeri olayların varoluş amacı az çok anlaşılabilir. Fakat bazı şeylerin varoluş amacı bütününü insan keşfedemez. Onu ancak dinî kaynaklardan öğrenebilir.

Hristiyan teologlar gerekmediği halde her olay ve varlık için kendilerine göre amaçlar belirlemişler ve onlara yönelik yorumlar yapmışlardır. Mesela yağmur yağması sırasında oluşan **gökkuşakı**, Kitab-

---

Mukaddes'e göre Allah'ın insanlara yönelik bir tehdidini hatırlatmaktadır; gökkuşağı, insanlar için son ikazdır. Nuh tufanında olduğu gibi, insanlar helak olmaya müstahak olurlarsa artık bir daha kurtulamazlar olmayacaktır. Aynı zamanda Kitab-ı Mukaddes'te böceklerin, yılanların ve başka birtakım hayvanların biyolojik yapıları ve içgüdüsel donanmaları ilk günah ile ilişkilendirilmiştir.[34] Bu örnekte görüldüğü gibi, Hıristiyan teolojisinde, amaçsal yorumla mekanik yorum birbirine karşıt değildir, tümevarımcı bilgi anlayışının yaygın kazanması neticesinde bu tür yorumların anlamsız olduğu ortaya çıkmış ve din ile bilim arasında ciddi çatışmalar yaşanmıştır. İnsan aklının ilahî planın bütün sırlarını keşfetmesi mümkün değildir. Çoğu zaman güneşin ve hayvanların varoluş amaçlarında olduğu gibi pek çok varlığın varoluş amacı anlamak da kolay değildir.[35] Genel anlamda **din, amaçsal yorum ile alakalı iken bilim, nedensel yorum ile alakalıdır**. Bilim tarihine baktığımızda, en çok skolastik felsefenin hâkim olduğu dönemlerde nedensel yorumla ilgili pek çok konunun Hıristiyan teolojisi çerçevesinde amaçsal yorumlara tabi tutulduğunu görmekteyiz. Bu da beraberinde derin bir din-bilim çatışması doğurmuştur. Modern akıl geliştikçe mekanik yorum taraftarları bilimden elde ettikleriyle güçle ancak vahiy ile bilinmesi mümkün olabilen pek çok konuyu inkâr etmişler, nedensel yorumun dışındaki hiçbir yorum biçimini kabul etmemişlerdir. Sonuçta bütün metafizik gerçekler inkâr edilmiştir.

Deneysel bilimlerdeki gelişmeler, din-bilim çatışmasının boyutlarını her geçen gün derinleştirince, Hıristiyanların ve İncil'in toptan reddedilmesini önleme amacıyla son dönemlerde, Batı'da din-bilim çatışmasının giderilmesi için yoğun çabalar sarf edilmiştir. Bir taraftan pozitivizmin güç kaybuna uğramasıyla dine karşı tamamen önyargılı davranan bilim adamlarının kalmaması, öbür taraftan Hıristiyan teologların kendilerini özeletiriyeye tabi tutarak savundukları bazı görüş ve düşüncelerden vazgeçmeleri nispeten olumlu bir havanın oluşmasına neden olmuştur. Mesela, tanrınmız bir İngiliz bilim ve din adamı F.W. Bames, bunu söylemekteydi: Markos İncili'ni kaleme alan Markos, çok safdil bir insandır. Onun İncilinde anlatılan şeyleri modern bilgilerimiz ışığında değerlendirirsek, onların tarihî hakikatler olarak görmemize imkan yoktur. Böyle bir çekişme noktasından hareket edilince kutsal metinlerde yer alan fikirler, "o, döneme aittir" denilerek reddedilebilirdi. Mesela, **eğer kutsal metinlerde âlemin, insanın doğumundan 4004 sene önce yaratıldığı yazılıysa, bunu bir vahiy ürünü gibi telakki edip bir din-bilim çatışmasına dönüştürmeye gerek yoktur; çünkü söz konusu bilgi, o dönemin tahminlerinin neticesinde hasıl olmuştur**.

Hıristiyan dünyasında, kutsal metinlere modern bilgilerin ışığında mana vermek için daha radikal çarelere başvurulduğunu da görmekteyiz. Mesela, tanrınmız Alman ilahiyatçısı Rudolf Bultman, bir taraftan XX. yüzyılın ilmi dünya görüşüne, öte yandan Ahd-i Cedid'in dünya görüşüne inanmanın, Hıristiyan'ın işini lüzumsuz yere zorlaştırdığını öne sürmekteydi. Ona göre bundan kurtulmanın çaresi ise şuydu: İncil'in çok büyük bir kapsamında mitolojik bir dil kullanılmı ve mesajın böylece iletmiştir. Bu mitolojilerle anlatılmak istenen şeyin, objektif tarihle hiçbir ilgisi yoktur. Ancak, İncil'i, mitolojilerden arındırmak gerekir.[36] Hıristiyan teolojisi, bazı Protestan ilahiyatçıların elinde öyle bir noktaya ulaştı ki, müesseselerimiz Hıristiyanlık görüşü, yerini dünyevileşmiş Hıristiyanlığa, hatta müteal Allah fikrinin arka planda kaldığı bir din anlayışına bıraktı.[37] Ortaçağda skolastik düşünce savunucularından büyük baskı gören aydınlar, Rönesansla birlikte başlayan yeni süreçte adım adım Hıristiyan inançlarına dayalı dünya görüşünden uzaklaşmaya hedeflediler. XVII. yüzyılda, tabii din veya akıl dini gibi ruhban sınıfı olmayan din formüllerini denediler. XVIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar devam eden dönemde ise, Tanrı yerine insanı merkeze alan ve Tanrı inancını dışlayan formüller denemilerse de her iki yaklaşımın geçerli bir yöntem olmadığını, yasadışı deneyimlerle anladılar. Farklı bir sonuç beklenemezdi; çünkü pozitif bilimin kaynağı olan akıl ve deneyin

---

belli bir s?n?r? vard?r, dolay?s?yla bu tür bilgi izafi bir karakter ta??maktad?r. Bu aç?dan de?erlendirdi?imizde, sadece ampirik bilgi ile sosyal de?erler veya insan?n bütün yönlerini ku?atan ya?am biçimlerinin olu?turulmas? mümkün de?ildir. Evrensel ölçekli manevi ve insani de?erler üretememe veya insan f?trat?n?n sonucu olarak ortaya ç?kan yüce de?erlerin sa?lam bir inanç zeminine oturtulamamas? insanl???n gelece?i aç?s?ndan Bat?l? sosyologlar? karamsarl??a itmi?tir. Netice itibariyle, **son dönemde tahrif olmu? Kitab-? Mukaddes ile akl? ve bilimi uyumlu hâle getirme çabalar? da olumlu sonuç vermemi?tir.**

?slam bilim ve dü?ünce tarihinde bilim-din ili?kisinde gerçekte?tirilen denge gaî yorumlarla nedensel yorumlar?n birbirine kar??mas?n? da büyük ölçüde önledi. Ne yaz?k ki bu durum ?slam âleminde ya?anan yukarıda k?smen ifade etti?imiz nedenlerle zaafa u?rad?. Fakat [Bediüzzaman Said Nursî](#)'ye göre bu durum telafisi mümkün olmayan bir durum de?ildir. **Yeter ki zaafa u?ratan nedenler iyi te?his edilsin ve gerekli hamleler yap?ls?n.**

Kur'an Sayesinde Bilimin Yeniden ?man ile Bulu?mas?

Bat? medeniyetinin insan f?trat?na ve yarat?l?? gayesine uygun olmayan yönlerinden hareketle, ömrünün uzun olmayaca??n? ifade eden Bediüzzaaman Said Nursî, farklı eserlerinde istikbalde en güçlü sedan?n ?slam'ın sedas? olaca??n? ifade ederken ayn? zamanda o Bat? medeniyeti kar??s?nda ümitsizli?e kap?lm?? çevrelere de olumlu meajlar vermi?tir: O Hutbe-i ?amiyye adlı eserinde ?öyle sesleniyordu:

“?stikbal yaln?z ve yaln?z ?slamiyet'in olacak. Ve hâkim, hakaik-i Kur'aniyye ve imaniye olacak. Öyleyse ?imdiki kader-i ?lahi ve k?smetimize raz? olmal?y?z ki bize parlak bir istikbal ecnebilere mü?evve? bir mazi dü?mü?.”[\[38\]](#)

Muhakemat adlı eserinde ise ?öyle söylüyor:

“Hem de itikad?md?r ki istikbale hüküm sürecek ve her k?tas?nda hâkim-i mutlak olacak yaln?z hakikat-? ?slamiyet'tir. Evet, saadet saray? istikbalde taht-ni?in hakaik ve maarif yaln?z ?slamiyet olacaktır. Onu fethedecek yaln?z odur. Emareler görünüyorlar.”[\[39\]](#)

Said Nursî, Osmanl?'n son dönemlerinde gerçekte?en me?rutiyetin bilimsel geli?melere olumlu katkı sağlayaca??n? ümit ederek arzu etti?i geli?melerin ba?layaca??na i?aret ediyor:

“Demek, ?imdiye kadar mezarda idik, çürüyorduk. ?imdi bu ittihad-? millet ve me?rutiyet ile rahm-? mâdere geçtik, ne?vünemâ bulaca??z. Yüz bu kadar sene geri kald???m?z mesafe-i terakkiden, in?aallah mucize-i Peygamberî (a.s.m.) ile ?imendifer-i kanun-u ?er'iyeye esasiyeye amelen ve burak-? me?veret-i ?er'iyeye fikren binece?iz. Bu vah?et-engiz sahray-? kebiri zaman-? kas?rada tekemmül-ü mebâdi cihetiyle tayyetmekle beraber, milel-i mütemeddine ile omuz omuza müsabaka edece?iz. Zira onlar kâh öküz arabas?na binmi?ler, yola gitmi?ler; biz birden bire ?imendifer ve balon gibi mebâdiye binece?iz, geçece?iz. Belki câmi-i ahlak-? hasene olan hakikat-? ?slamiye'nin ve istidad-? f?trînin, feyz-i iman?n ve ?iddet-i cû'un huzura verdi?i teshil yard?m?yla fersah fersah geçece?iz. Nas?l ki vaktiyle geçmi?tik.”[\[40\]](#)

[Bediüzzaman](#), me?rutiyet ile gelen hürriyet sayesinde esas geli?menin ilim alanında gerçekte?ece?ine, böylece Kur'an sayesinde bilimin iman ile yeniden buluca??na inanm??t?r:

“Fikr-i be?erin a??r zincirlerini paralamakla ve istidad-? terakkiye kar?? setleri hercümerc ederek o küçük daireyi dünya kadar tevsî edebilir. Hattâ benim gibi bir köylü adam, Süreyya kadar ulvî olan idare-i umumîyi nazara alacak, âmâl ve müyûlât?n filizlerini orada ba?layacak. Ve her bir fiil ve tavr?n?n orada bir ihtizaz ile zîmedhal bulunaca??ndan, himmet Süreyya kadar teâlî ve ahlak? o derece tekemmül ve efkâr? memalik-i Osmaniye kadar tevessü edece?inden, Eflâtun'lar?, ?bn-i Sina'lar? ve Bismark'lar?, Dekart'lar? ve Taftazanî'leri in?aallah geri b?rakacak. Bu kuvvetli Asya ve Rumeli tarlas? çok ?übban-? vatan mahsulü verece?inden kaviyen ümitvar?z.”[41]

Said Nursî, bunlar? hamasetle söylemiyor. Bizatihi ?slam'?n akla ilme ve ilim adamlar?na verdi?i de?ere, Müslümanlar?n ?slam tarihinin ilk dönemlerinden itibaren ak?!-vahiy dengesini kurup sürdürmü? olmalar?ndan hareketle söylemektedir. Onun konu ile ilgili sözlerinden baz?lar? öyledir:

“??te ?slamiyet'in hakiki hem manen hem maddeten terakki etmeye kabil ve mükemmel bir istidad? var.”[42]

“Vicdan?n ziyas?, ulûm-u dîniyedir. Akl?n nuru, fûnun-u medeniyedir. ?kisinin imtizac?yla hakikat tecellî eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. ?ftirak ettikleri vakit, birincisinde taassup, ikincisinde hile, ?üphe tevellüd eder.”[43]

Said Nursî skolastik dü?ünceye mensup bir ki?i olmad???n? esasen ?slam'?n özünü kavram?? hiçbir Müslüman?n skolastik dü?üncelyi benimsemesinin mümkün olamayaca??n? da ?u sözleriyle ifade ediyor:

“Biz Kur'ân ?akirtleri olan Müslümanlar, bürhana tâbi oluyoruz, ak?! ve fikir ve kalbimizle hakaik-i imaniyeye giriyoruz. Ba?ka dinlerin baz? efradlar? gibi ruhbanlar? taklit için bürhan? b?rakm?yoruz. Onun için ak?! ve ilim ve fen hükmetti?i istikbalde, elbette bürhan-? aklıye istinat eden ve bütün hükümlerini akla tespit ettiren Kur'ân hükmedecek.”[44]

Bediüzzaman'a göre ecnebilerin en me?hur alimlerinin Müslüman olmalar?n? ayr?ca komünizm tehlikesine kar?? çocuklar?na Kur'an-? Kerim'i ö?retmelerini de bilimin imanla ancak Kur'an sayesinde bulu?aca??na delil olarak gösterir:

“?ki deh?etli harb-i umumînin ve ?iddetli bir istibdad-? mutlak?n zuhuruyla beraber, bu dâvâyâ k?rk be? sene sonra ?imalin ?sveç, Norveç, Finlandiya gibi küçük devletleri Kur'an'? mekteplerinde ders vermek ve kabul etmek ve komünistli?e, dinsizli?e kar?? set olmak için kabul etmeleri; ve ?ngilizin mühim hatiplerinin bir k?sm? Kur'an'? ?ngilize kabul ettirmeye taraftar ç?kmalar?; ve küre-i arz?n ?imdiki en büyük devleti Amerika'n?n bütün kuvvetiyle din hakikatlerine taraftar ç?kmas? ve ?slamiyet ile Asya ve Afrika'n?n saadet ve sükûnet ve musalâha bulaca??na karar vermesi ve yeni do?an ?slâm devletlerini ok?amas? ve te?vik etmesi ve onlarla ittifaka çal??mas?, k?rk be? sene evvel olan bu müddeay? ispat ediyor, kuvvetli bir ?ahit olur.”[45]

“On dokuzuncu asr?n ve Amerika k?t'as?n?n en me?hur filozofu Mister Carlyle, en yüksek sadas?yla, çekinmeyerek, filozoflara ve H?ristiyan âlimlerine ne?riyat?yla ba??rarak böyle diyor, eserlerinde öyle yazm??: “?slamiyet gayet parlak bir ate? gibi do?du. Sair dinleri kuru a?ac?n dallar? gibi yuttu. Hem bu yutmak ?slamiyet'in hakk? imi?. Çünkü sair dinler (fakat Kur'an'?n

---

tasdikine mazhar olmayan k?sm?) hiç hükmündedir." "En evvel kulak verilecek sözlerin en lây?k? Muhammed'in (aleyhissalâtü vesselâm) sözüdür. Çünkü hakikî söz, onun sözleridir." "E?er hakikat-i ?slâmiyette ?üphe etsen, bedihiyat ve zaruriyat-? kat'iyede i?tibah edersin. Çünkü en bedihî ve zarurî bir hakikat ise ?slamiyet'tir."

Avrupa'n?n asr-? âhirde en me?hur bir filozofu Prens Bismark diyor ki:

"Ben bütün kütüb-ü semaviyeyi tetkik ettim. Tahrif olmalar?na binaen, be?erin saadeti için arad???m hakikî hikmeti bulamad?m. Fakat Muhammed'in (aleyhissalâtü vesselâm) Kur'an'?n? umum kütüplerin fevkinde gördüm. Her kelimesinde bir hikmet buldum. Bunun gibi be?erin saadetine hizmet edecek bir eser yoktur. Böyle bir eser, be?erin sözü olamaz. Bunu Muhammed'in (aleyhissalâtü vesselâm) sözüdür diyenler, ilmin zaruriyat?n? inkâr etmi? olurlar. Yani, Kur'ân Allah kelâm? oldu?u bedihidir." ??te Amerika ve Avrupa'n?n zekâ tarlalar? Mister Carlyle ve Bismarck gibi böyle dâhi muhakkikleri mahsulât vermesine istinaden, bende bütün kanaatimle derimki: Avrupa ve Amerika ?slamiyet ile hamiledir; günün birinde bir ?slamî devlet do?uracak. Nas?l ki Osmanl?lar Avrupa ile hamile olup bir Avrupa devleti do?urdu." [46]

Said Nursî, F. Becan ile birlikte bilgiyi bir güç olarak kabul etti?ini Bat?l?lar?n özellikle deneysel bilgi ile gerçekte?tirdikleri teknoloji sayesinde büyük bir üstünlük sa?lad?klar?n?n fark?ndad?r. Fakat onlar bilgiyi sadece maddi menfaatleri için bir güç haline getirmi?ler ve bu güç ile adeta dünyay? müstemleke k?l?p kendi aralar?nda payla?m??lard?r.

Said Nursî de Müslümanlar?n ilim anlay??lar?n? gözden geçirmelerini bilginin bir güç olarak kabul edilmesini ister, ancak o, bu gücün hem maddi hem manevi alan için kullan?lmas?n? ister. O **dinsiz ilmin kör, ilimsiz dinin de topal** olaca??na inan?r. Ona göre ilimdeki hedef maneviyat? güçlü bireyler yeti?tirmek ve ?lay-? kelimetullaht?r. Bu beraberinde maddi uygarl???n yükselmesini de sa?layacaktır. Bu maksatla o dini ilimlerin yan?nda deneysel ilimlerin de en iyi bir ?ekilde ö?renilmesi gerekti?ini söylemektedir:

"Bu zamanda i'lâ-y? kelimetullah, maddeten terakkiye mütevakk?f; medeniyet-i hakikiyeye girmekle i'lâ-y? kelimetullah edilebilir. ?zzet-i ?slamiye'nin imân ile kat'î verdi?i emri, elbette âlem-i ?slam'?n ?ahs-? mânevîsi, o kat'î emri istikbalde tam yerine getirece?ine ?üphe edilmez. Evet, nas?l ki eski zamanda ?slamiyet'in terakkisi, dü?man?n taassubunu parçalamak ve inad?n? kırmak ve tecavüzat?n? def etmek, silâhla, k?l?çla olmu?. ?stikbalde silâh, k?l?ç yerine hakikî medeniyet ve maddî terakki ve hak ve hakkaniyetin mânevî k?l?çlar? dü?manlar? ma?lûp edip da??tacak." [47]

"??te, zaman-? istibdâd?n hâkim-i mânevîsi kuvvet idi; kimin k?l?nc? keskin, kalbi kâsî olsa idi, yükselirdi. Fakat zaman-? me?rûtiyetin zenbere?i, rûhu, kuvveti, hâkimi, a?as? hak't?r, ak'l'd?r, mârifet'tir, kânun'dur, efkâr-? âmme'dir; kimin akl? keskin, kalbi parlak olursa, yaln?z o yükselecektir. ?lim ya??n? ald?kça tezâyüd, kuvvet ihtiyarland?kça tenâkus ettiklerinden, kuvvete istinad eden kurûn-u vustâ hükûmetleri ink?râza mahkûm olup, asr-? hâz?r hükûmetleri ilme istinad ettiklerinden, H?z?rvârî bir ömre mazhard?rlar. ??te ey Kürtler! Sizin bey ve a?a, hattâ ?eyhleriniz dahi, e?er kuvvete istinad ile k?l?nçlar? keskin ise, bizzarûre dü?eceklerdir; hem de müstehakt?rlar. E?er akla istinad ile, cebr yerine muhabbeti istimâl ve hissiyât?, efkâra tâbî ise, o dü?meyecek, belki yükselecektir."

“Ey evliya-i umûr! Tevfik isterseniz, kavânin-i âdetullaha tevfik-i hareket ediniz. Yoksa tevfihsizlik ile cevab-? red alacaksınız. Zira mâruf umum enbiyan?n memâlik-i ?slamiye ve Osmaniye’den zuhuru, kader-i ?lâhî’nin bir i?aret ve remzidir ki; bu memleket insanlar?n?n makine-i tekemmülât?n?n buhar? diyanettir. Ve bu Asya ve Afrika tarlas?n?n ve Rumeli bostan?n?n çiçekleri ziya-y? ?slamiyet ile ne?vü nema bulacaktır.”

O bu konuda sadece dü?ünmekle yetinmemi?, dü?üncelerini hayata aktarmak için Medresetü’z-Zehra ad?yla bir do?u ve güneydo?u Anadolu bölgesinde bir medresenin aç?lması için büyük çaba harcam??t?r:

“Câmiü'l-Ezher'in k?zkarde?i olan, Medresetü'z-Zehra nam?yla dârülfünunu mutazamm?n pek âli bir medresenin Bitlis'te ve iki refikas?yla Bitlis'in iki cenah? olan Van ve Diyarbak?r'da tesisini isteriz. Emin olunuz, biz Kürtler ba?kalara benzemiyoruz. Yakînen biliyoruz ki, içtimaî hayat?m?z Türklerin hayat ve saadetinden ne?'et eder.”[48]

[Bediüzzaman](#) eserlerinde bazen de özele?tiri yaparak Müslümanlar?n son bir kaç as?rdan beri geri kald?klar?n? aç?kyüreklilikle ifade eder:

“Bizi dünya rahat?ndan ve ecnepleri âhîret saâdetinden mahrum eden, ?ems-i ?slamiyet'i münkesif ettiren, su-i tefekkür ile tevehhüm-ü müsademet ve muhaleftir. Feyâ lil'acep! Köle efendisine, hizmetkâr reisine ve veled pederine nas?l dü?man ve muar?z olabilir? Hal bu ki ?slâmiyet fününun seyyidi ve mür?idi ve ulûm-u hakikiyenin reis ve pederidir. Fakat vâ esefâ, bu su-i tefekkür ve ?u tevehhüm-ü bât?l, ?imdiye kadar hükmünü icra ederek vesvesesiyle ye'si ilka edip bab-? medeniyet ve maarifi Ekrad ve emsallerine kapatt?rd?. Zira baz? zevahir-i diniyeyi fününun baz? mesailine muar?z tahayyül ederek ürktüler.”[49]

“?slamiyet'in ma?z ve lübbünü terk ederek k??r?na ve zahirine vakf-? nazar ettik ve aldand?k. .. ve sü-i fehm ve sîi edep ile ?slamiyet'in hakk?n? ve müstehak oldu?u hürmeti ifa edemedik ta ki o bizden nefret ederek evham ve hayalat?n bulutlar?yla sar?l?p tesettür eyledi...”[50]

“hem de hakk? var zira biz israiliyyat? usulüne ve hikayat? akaidine ve mecazat? hakikat?na kar??t?rarak k?ymetini takdir edemedik. O da ceza olarak bizi dünyada tedip için zillet ve sefalat içinde b?rakt?. Bizi kurtaracak onun merhametidir.”[51]

Bediüzzaman Said Nursî, kimi bat? taklitçilerin söyledikleri gibi dinin terakkiye mani olmad??n? aksine yeniden ?slam'a sar?lak suretiyle maddi ve manevi kurtulu?umuzun mümkün oldu?unu söylemektedir:

“Dünya için din feda olunmaz. Gebermi? istibdad? muhafaza için, vaktiyle mesâil-i ?eriat rü?vet verilirdi. Dinin meseleleri terk ve feda edilmesinden, zarardan ba?ka ne faydas? görüldü? Milletın kalb hastal??? zaaf-? diyanettir. Bunu takviye ile s?hhat bulabilir. Bizim cemaatimizin me?rebi, muhabbete muhabbet ve husumete husumettir. Yani, beyne'l-?slam muhabbete imdat; ve husumet askerini bozmakt?r. Mesle?imiz ise, ahlak-? Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm) ile tahallûk ve sünnet-i Peygamberîyi ihyâ etmektir. Ve rehberimiz ?eriat-? garrâ ve k?l?c?m?z da berahin-i kât?a ve maksad?m?z i'lâ-y? kelimetullaht?r.”[52]

“Ecnebiyede terakkiyat-? medeniyeye yardım edecek noktalar? (fünün ve sanayi gibi)

---

maalmemnuniye alaca??z. Amma medeniyetin zünub ve mesavîsi olarak baz? âdât ve ahlak-? seyyie ki, ecnebîlerde mehasin-i medeniye-i kesiresiyle muhat oldu?u için çirkinli?ini o kadar göstermiyor. Biz ise, ald???m?z vakit su-i talih cihetiyle ve su-i intihap tarikiyle mü?kilü't-tahsil mehasin-i medeniyeti terk edip, çocuk gibi heva ve hevese muvaf?k zünub-u medeniyete kesb etti?imizden, muhannes gibi (yani kad?nla?m?? erkek gibi) veya mütereccile gibi (yani erkekle?mi? kad?n gibi) oluruz. Kad?n, erkek gibi giyinse maskara olur. Erkek, kad?n gibi süslense muhannesliktir, yak??maz. Mert ve âlihimmat, zîb ü zîverle muzahraf cilveli han?m gibi olmamal?.”[53]

“Zünub ve mesavî-i medeniyeti, hudud-u hürriyet ve medeniyetimize girmekten seyfi ?eriatla yasak edece?iz. Tâ ki, medeniyetimizin gençli?i ve ?ebabeti, zülâl-i aynü'l-hayat-? ?eriatla muhafaza olsun. Kesb-i medeniyette Japonlara iktida bize lâz?md?r ki, onlar Avrupa'dan mehasin-i medeniyeti almakla beraber, her kavmin mâye-i bekas? olan âdât-? milliyelerini muhafaza ettiler. Bizim âdât-? milliyemiz ?slâmiyet'te ne?vünema buldu?u için, iki cihetle sar?lmak zaruridir.”[54]

Bilindi?i üzere ?slam, H?ristiyanlar?n ve Yahudilerin örf ve adetlerinin taklit edilmesini do?ru bulmaz. Ancak baz? çevrelerin bunu genelle?tirerek H?ristiyan Bat? âleminin ilim ve fenninin de al?nmamas? gerekti?ine dair dü?üncelerine kat?lmaz ve onlara ?öyle seslenir:

“Hem de bir adam zât? için sevilmez. Belki muhabbet, s?fat veya san'at? içindir. Öyleyse her bir Müslüman?n herbir s?fat? Müslüman olmas? lâz?m olmad??? gibi, her bir kâfirin dahi bütün s?fat ve san'atlar? kâfir olmak lâz?m gelmez. Binaenaleyh, Müslüman olan bir s?fat? veya bir san'at?, istihsan etmekle iktibas etmek neden câiz olmas?n? Ehl-i kitaptan bir harem olsa elbette seveceksin! Lâkin ?imdi âlemdeki bir ink?lâb-? acîb-i medenî ve dünyevîdir. Bütün ezhân? zapt ve bütün ukulü me?gul eden nokta-i medeniyet, terakki ve dünyad?r. Zaten onlar?n ekserisi, dinlerine o kadar mukayyed de?ildirler. Binaenaleyh, onlarla dost olmam?z, medeniyet ve terakkilerini istihsan ile iktibas etmektir. Ve her saadet-i dünyeviyyenin esas? olan âsâyî?i muhafazad?r. ??te bu dostluk, kat'iyen nehy-i Kur'anî'de dahil de?ildir.”[55]

Said Nursî, bu anlay???n bir sonucu olarak; Osmanlı devletinin son dönemlerinde sanat, ticaret belli zanaatlar?n gayr-i Müslimlerin eline geçti?ine, dolay?s?yle onlar?n k?sa sürede zenginle?erek söz sahibi olduklar?na, Müslümanlar?n, memuriyet, askerlik ve çiftçilik gibi toplumun kalk?nmas?na do?rudan etki etmeyen mesleklerin Müslüman teba taraf?ndan yapıld???na bu sebeple Müslümanlar?n fakirle?ti?ine de dikkat çekmektedir.

“Neslen ve serveten tedennîmize ve gayr-? müslimlerin terakkîsine sebep, askerli?in bizde münhas?r olmas? idi. Zîrâ bundan kaç as?r evvel ?u devletin nüfus-u ?slamiyesi k?rk milyondan fazla idi. Ve ?imdilik, içimizdeki o gayr-? müslimler, o vakitte yaln?z be? alt? milyon idi. Servet ve ticaret elimizde idi. Hâlbuki biz yirmiye yuvarland?k, fakr batakl???na dü?tük; onlar, fakr?n aya?? alt?ndan ç?k?p servetin ba??na binerek, on milyona ç?kt?lar. Bunun en mühim sebebi: Mesela, senin dört o?lun varsa, askerlik mülâhazas?yla evlenmezler. ?âyet evlenseler, memuriyet ilcâs?yla kedi yavrusu gibi her tarafta gezdirerek, mahsül-ü hayat?n? zâyi edecektir. Delil istersen Van'a git; bir Ermeni kap?s?n?, bir ?slâm dergâh?n? aç, bak. Göreceksin ki, Ermeni evi on sa?lam delil gösterecek, ?slam?n evi iki zay?f bürhân? nazar-? ibrete arz edecektir.... Yoksa, yaln?z mai?et ve menfaat için girse, bir nevi çingenelik eder. ??te, memuriyet filcümle ve askerlik bilcümle bizde oldu?u için, servetimizi israf eline verip neslimizi etrafa saç?p zâyi ettik. E?er öyle gitseydi,

---

biz de elden giderdik. ??te onlar?n asker olmas?, zarurete yak?n bir maslahat-? mürseledir. Hem de mecburuz. Mesâlih-i mürsele ise, ?mam-? Mâlik mezhebinde bir illet-i ?er'iyeye olabilir.”[56]

“Biliniz ki: Bizim murad?m?z, medeniyetin mehasini ve be?ere menfaati bulunan iyilikleridir. Yoksa medeniyetin günahlar?, seyyiatlar? de?il ki, ahmaklar o seyyiatlar?, o sefahetleri mehasin zannedip, taklit edip mal?m?z? harap ettiler.”[57]

“Hem istikrâ-i tâmme ile ve fenlerin tahkikat?yla sabit olmu? ki, mahlûkat içinde en mükerrem, en ehemmiyetli be?erdir. Çünkü be?er, hilkat-i kâinattaki zahîrî esbab ve neticelerinin mabeynindeki basamaklar? ve teselsül eden illetlerin ve sebeplerin münasebetlerini akl?yla ke?fedip san'at-? ?lâhiyeyi ve muntazam hikmeti icadat-? Rabbaniye'nin taklidini sanatç???yla yapmak ve ef'âl-i ?lâhiyeyi anlamak için ve san'at-? ?lâhiye'yi bilmek ve cüz'î ilmiyle ve sanatlar?yla anlamak için bir mizan, bir mikyas kendi cüz'î ihtiyar?yla i?ledi?i maddelerle, Hal?k-? Zülcelâl'in küllî, muhît ef'âl ve s?fatlar?n? bilerek kâinat?n en e?ref, en Ekrem mahlûku be?er oldu?unu ispat ediyor.”[58]

[Bediüzzaman Said Nursî](#), ?slam dünyas?nda son as?rlarda ortaya ç?kan ve din-ilim ili?kisini olumsuz yönde etkileyen, olumsuzlar?n giderilmesi için somut önerilerde bulunmu?tur. Bu meyanda onun üzerinde durdu?u en önemli konular, ?slamiyet'in hurafelerden, israiliyyattan, taassubtan uzak tutulmas?, Osmanl?n?n son dönemlerinde ?slam dü?üncesinin farklı veçhelerini mektep (deneysel ilimler), medrese (dini ilimler) ve tekkeler (manevi ilimler) aras?nda olu?mu? ayr?l?klar?n giderilmesidir:

“?slamiyet'i, onu paslandıran hikâyat ve ?srailiyat ve taassubat-? bârîdeden kurtarmak. Evet, ?slamiyet'in ?e'ni metanet, sebat, iltizam-? hak olan salâbet-i diniyedir. Yoksa cehilden, adem-i muhakemeden ne?'et eden taassup de?ildir. Bence taassubun en deh?etlisi, baz? Avrupa mukallitlerinde ve dinsizlerinde bulunur ki, sathî ?üphelerinde muannidane ?srar gösteriyorlar. Burhan ile temessük eden ulemân?n ?ân? de?ildir. Yüz defa söylemi?im, yine söyleyece?im: Ehl-i medrese, ehl-i mektep, ehl-i tekkenin musalâhalar?d'r. Tâ, temayül ve tebadül-ü efkâriyle lâakal maksatta ittihad eylesinler. Teessüfle görülüyor ki, onlar?n tebâyün-ü efkâr?, ittihad? tefrik etti?i gibi; tehâlûf-ü me?âribi de terakkiyi tevkif etmi?tir. Zira herbiri mesle?ine taassup, ba?kas?n?n mesle?ine sathiyeti itibar?yla tefrit ve ifrat ederek, biri di?erini tatlil, öteki de berikini techil eyliyor.”

Disiplinler aras? birli?in ve yardımlaşmanın nasıl gerçekleştirilebilece?ini tahayyül eden Bediüzzaman bunu kurulmas?n? çok arzu etti?i Medresetü'z-Zehra üzerinde ?öyle temsil ediyor:

“?slamiyet hariçte temessül etse, bir menzili mektep, bir hücresi medrese, bir kö?esi zaviye, salonu dahi mecmaü'l-küll, biri di?erinin noksan?n? teknil için bir meclis-i ?ûrâ olarak, bir kasr-? me?îd-i nuranî timsalinde arz-? dîdar edecektir. Ayna kendince güne?i temsil etti?i gibi, ?u Medresetü'z-Zehrâ dahi o kasr-? ?lâhî'yi haricen temsil edecektir.

Eyyühe'l-e?raf! Biz size hizmet etti?imiz gibi, siz de bize hizmet ediniz. Yoksa ey bize vesayete muhtaç çocuk nazar?yla bakan ehl-i hükûmet, size itaat etti?imiz gibi, saâdetimizi temin ediniz. Ve illâ, ey Kürt ve Türkün cemiyet-i milliye vazifesini bil'istihkak omuzunuza alan.”[59]

Sonuç

Bozulmam?? bir dinde ilim-din ayr?m?n?n olmas? m?mk?n de?ildir. Rabbimiz Kur'an üzerinde d?nmemizi ve ara?t?rmam?z? istedi?i gibi kendi varl???m?z?n yap?s?n? ve evreni de ara?t?r?p s?rlar?n? ke?fetmemizi istemektedir. Bu ?ç sahadan bir tanesi bile ihmal edilmi? olsa, ilimlerden beklenen sonuca ula?mak m?mk?n olmaz.

Dinsizli?i hedefleyen ak?mlar pozitif ilimlerin h?zla ilerlemeye ba?lad??? XVII. ve XIX. y?zy?ldaki ilimlerin verileri ile sistemlerini kurmaya ?al??m??lard?r. Bu dönem bilimsel kanunlar?n ke?fedildi?i bir dönem olmay?p her sahada teorilerin ileri s?r?ldü?ü dönemdir. XX. y?zy?l?n ba?lar?ndan itibaren günümüze kadar pek çok sahada ula??lan bilimsel geli?meler ateistlerin dayand??? delilleri ge?ersiz k?lm??t?r.

Bu g?nkü bilimsel verilerin de elbette eksik yönleri vard?r. Bilimlerdeki bu h?zl? geli?me bir müddet sonra bugünkü bilimlerin verilerinin eksik yönlerini ortaya ??karacaktır. Ama ?u bir gerçektir ki h?zla geli?en bilimler, **tevhit inanc?n? tamamen destekler niteliktedir.**

Elbette böyle olacakt?. Allah'?n insana verdi?i en büyük nimetlerden biri olan bilimin, insanlar? hakka yöneltmesi gerekirdi. Bir süre geciktirilm? olsa da bilimin tekrar hedefine yöneltilmi? olmas? en büyük sevincimizdir. Zaten bunun böyle olaca??n? Rabbimiz haber vermektedir:

“Ufuklarda (yer, gök ve dünya memleketlerinde) ve kendi nefislerinde insanlara ayetlerimizi gösterece?iz ki o (Kur'an)'?n gerçek oldu?u onlara iyice belli olsun. Rabbinin her ?eye ?ahit olmas? yetmez mi?”[\[60\]](#)

“Köpük yok olur gider. ?nsanlara faydal? olan ise yeryüzünde kal?r.”[\[61\]](#)

“Biz onlara ufuklarda ve kendi nefislerinde varl???m?z?n kan?tlar?n? gösterece?iz ki, onun (Kur'an'?n) hak oldu?u onlara iyiden iyiye belli olsun.”[\[62\]](#)

Müellifimiz [Bedüzzaman Said Nursî](#), pozitivizm ba?ta olmak üzere her türlü dinsiz ak?m?n revaçta oldu?u bir dönemde, yazd??? eserlerle ve verdi?i mücadele ile yukar?daki ayette köpük olarak tavsif edilen inkârc? ak?mlara kar?? en öldürücü darbeyi vuran âlimlerimizden biri olmu?tur.

[\[1\]](#) *Albert Einstein*

[\[2\]](#) *Boutroux, Emile, Ça?da? Felsefede ?lim ve Din, Çev. Hasan Katipo?lu, M.E.Yay?nlar?, ?stanbul, 1997, s. 2-8; Taylan, Necip, ?lim-Din sahalara? ?li?kileri S?n?rlar?, Ça?r? Yay?nlar?, ?stanbul, 1979, s.160.*

[\[3\]](#) *Mehmet Emin, Muas?r Filozoflara Göre ?lim ve Din, D.F.?F.Y., ?stanbul, 1341/1925, sy., I, s. 168.*

---

[4] *Boutrox, ?lim ve Din, s. 3.*

[5] *Taylan, age., s.160 vd; Ayd?n, Mehmet, Din Felsefesi, ?zmir, 1987, s. 213-215; Russell, Bertrand, Bilim ve Din, ?ev. Hilmi Yavuz, Cem Yay?nevi, ?stanbul, 1997, s. 6-7; Draper, J.V.Niza-? ?lim ve Din, ?ev. A.Mithat, Der Saadet, 1313, s. 74 vd.; Ad?var, Adnan, Tarih Boyuca ?lim ve Din, Remzi Kitabevi, 2.Bas?m, ?stanbul, 1969, s. 96-101.*

[6] *Bkz. Matta 6/25-31; Luka 19/47; 22/1-2; 11/44-46; Matta 23/13-14.*

[7] *Boutroux, ?lim ve Din, s. 11-13.*

[8] *Ad?var, age., s. 97.*

[9] *Ad?var, age., s. 98.*

[10] *Draper, age., s. 74.*

[11] *Abduh, Muhammed, ?slam ve'n-Nasraniyye, Kahire, 1320, s. 29.*

[12] *Taylan, age.,s. 170-171.*

[13] *Russell, age., s. 25; Draper, age., s. 392.*

[14] *Taylan, age., s. 248.*

[15] *Rosenthal, F. Knowledge Triumphant, Leiden, 1960, s. 334; Kr?. Ayd?n, Mehmet, ?slama G?re ?lim, D.E.Ü. ?lahiyat Fak?ltesi Dergisi, ?zmir, 1986, sy. III, s. 1.*

[16] *Draper, age.,s. XVI.*

[17] *Tümer, Günay, Biruni'ye G?re Dinler ve ?slam Dini, D.?.B.Y., Ankara, 1986, s, 83,87; Ayd?n, Mehmet, Din Felsefesi, s. 229.*

---

[18] Çelebi, İlyas, *Osmanlı Medreselerinin Kuruluşu, Yükselişi ve Çöküşü Nedenleri*, *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998, V/173-174.

[19] Katip Çelebi, Mustafa b. Abdullah, *Keşfu'z-zunun an-Esmâ'l-Kütübi ve'l-Fünun*, *Matbaatu'l-Behiyye*, İstanbul, 1941/1360, I, 680; İbri, Mehmet, *Osmanlı İlmîye Mesleği Hakkında Gözlemler*, (XV-XVII. Asırlar) *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998, s. 281-282.

[20] Kuran, Ercüment, *Avrupa'da Osmanlı Kamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri*, 1793-1821, Ank. 1968, s. 15.

[21] Bkz. Metternich, Prens "Türkiye'de Abdülmecid'in İslahatı Hakkında", çev. Hıfzı Timur, *Tanzimat*, I, Ankara, 1940, s. 703-708.

[22] Aydın, Mehmet, *İslam'a Göre İlim*, agm., s.18; Özervarlı, Sait, *Kelamda Yenilik Arayışları*, SAM Yayınları, İstanbul, 1988, s. 38-42.

[23] Bkz. Armanoğlu, Mustafa, *İslam Bilimi Tartışmaları*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1990.

[24] Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam Kozmoloji Öretisine Giriş*, Çev. Nazife İman, İstanbul, 1985, s. 241 vd.

[25] Nursî, Bediüzzaman Said, *Divan-ı Harb-i Örfî*, ("Bediüzzaman Said Nursî'nin İlk Dönem Eserleri" adlı eserinin içerisinde), Söz Basım Yayın, İstanbul, 2007, s. 406.

[26] Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfî*, s. 407.

[27] Bkz. ez-Zerkan, M. Salih, *Fahreddin er-Râzî, Arahu'l-Kelamiyye ve'l-Felsefiyye*, *Daru'l-Fikr*, Beyrut, ts, s. 183-184; Abbas Mahmud el-Akkad, *Mevsûatu Abbas Mahmud el-Akkad (Tevhid v'l-Enbiya)*, Beyrut, 1980, I, s. 25 vd.

[28] Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, 9.basım, İstanbul, 1998, s. 183 vd.; Russell, *Din ve Bilim*, s. 13-16.

[29] Nursî, Bediüzzaman Said, *Hutbe-i İmîye*, ("Bediüzzaman Said Nursî'nin İlk Dönem Eserleri" adlı eserinin içerisinde), Söz Basım Yayın, İstanbul, 2007, s. 548.

---

[30] Nursî, *Hutbe-i ?amiye*, s. 548-549.

[31] *Sözler, Konferans*, s. 709.

[32] Nursî, *Hutbe-i ?amiye*, s. 547.

[33] Bkz. Yaran, *Cafer Sad?k, Din ve Bilim, Sidre Yay?nlar?*, Samsun, 1997, s. 38-42.

[34] Stace, Walter T. *ed-Dîn ve'l-Akli'l-Hadîs, Arapça'ya çev. ?mam Abdulfettah ?mam, Mektebetu Medbulî, Kahire ts.*, s. 26.

[35] Stace, *age*, s. 26.

[36] Ayd?n, *Din Felsefesi*, s. 216.

[37] Ayd?n, *Din Felsefesi*, s. 217.

[38] Nursî, *Hutbe-i ?amiye*, s. 537.

[39] Nursî, *Muhakemat, Tenvir Ne?riyat, ?stanbul*, 1988, s. 9-10.

[40] Nursî, *Divan-? Harbi Örfi*, s. 423-424.

[41] Nursî, *Divan-? Harbi Örfi*, s. 428.

[42] Nursî, *Hutbe-i ?amiye*, s. 539.

[43] Nursî, *Münazarat*, s. 508.

[44] Nursî, *Hutbe-i ?amiye*, s. 540.

---

[45] Nursî, *Hutbe-i ?amiye*, s. 538.

[46] Nursî, *Hutbe-i ?amiye*, s. 542-543.

[47] Nursî, *Hutbe-i ?amiye*, s. 545.

[48] Nursî, *Münazarat*, s. 507.

[49] Nursî, *Muhakemat*, s. 10.

[50] Nursî, *Muhakemat*, s. 9.

[51] Nursî, *Muhakemat*, s. 9.

[52] Nursî, *Divan-? Harbi Örfi*, s. 413-414.

[53] Nursî, *Divan-? Harbi Örfi*, s. 425.

[54] Nursî, *Divan-? Harbi Örfi*, s. 425-426.

[55] Nursî, *Münazarat*, (“*Bediüzzaman Said Nursî’nin ?lk Dönem Eserleri*” *adl? eserin içerisinde*), *Söz Bas?m Yay?n, ?stanbul*, 2007, s. 472.

[56] Nursî, *Münazaraat*, s. 477-478.

[57] Nursî, *Hutbe-i ?amiye*, s. 545.

[58] Nursî, *Hutbe-i ?amiye*, s. 547.

[59] Nursî, *Münazarat*, s. 511.

[\[60\]](#) *Fussilet, 41/53.*

[\[61\]](#) *Ra'd, 13/17.*

[\[62\]](#) *Fussilet, 41/53.*